

HÆNGENDE MELLEM HIMMEL OG JORD

Om overskridelse, offentlig hemmelighed og uafsluttede mellemværender i forhold til danske spøgelse

LARS RØMER

I skoven *Höjes ris* i *Lunde* sogn (Svendborg amt) er en banke, som endnu kaldes Jæbbes banke. Bankens forrige ejer hed Jeppe. Men der er en anden Jeppe, som engang har hængt sig i et af træerne på banken. Denne Jeppe, der sådan tog sig selv af dage, fandt ingen ro i graven, men gik igjen næsten hver nat. Ældre folk véd at fortælle om mange, som har set ham, og i blandt disse var også en modig fyr, som en nat, da han gik forbi banken og så Jeppe gå der, gav sig i snak med ham og sagde: 'Hva æ do te davle nåv, Jæbbe?' – 'Ja, je æ ette i himli å hejler ette på joren, mæn i melje bægge,' svarede Jeppe. Fortalt af H. Hansen (Kristensen 1980 [1897]:78).

Historien om Jeppe er gengivet i den danske folkemindesamler Evald Tang Kristensens femte bind af *Danske sagn*, som indeholder 2168 historier om „spøgeri“ og „gjenfærd“ indsamlet i slutningen af 1800-tallet (Kristensen 1980 [1897]). Men spøgelse er ikke kun noget, der hører fortiden til, også blandt flere nulevende danskere presser det overnaturlige sig ind i hverdagen. I danske dagblade kan man således læse meningsmålinger, som viser, at over halvdelen af befolkningen tror, at der er „mere mellem himmel og jord“, og at hver femte tror på spøgelse (Funch 2011; Politiken 2011). Oplevelser af spøgelse både forbløffer og forskyder, forløser, forvirrer og overskrider såvel som fremmaner grænser. Det er oplevelser, man gerne vil, men er påpasselig med at dele med andre. Men hvad er der egentlig på spil i denne type af oplevelser, og hvorfor er det problematisk at delagtiggøre andre i dem?

I tidligere analyser af disse fænomener i en dansk kontekst er de hovedsageligt blevet set som: 1) udtryk for mangel på rationel viden og manglende evne til at tænke kritisk eller 2) et levn af en tidligere fælles forståelse, som er gået tabt. Begge dele gør forståelsen mangelfuld og gør det usikkert at dele sine oplevelser med andre. Selvom det umiddelbart virker som en selvmodsigelse, vil jeg i forhold til disse perspektiver forsøge at vise, hvordan skepsis og usikkerhed også kan ses

som en central del af en forståelse af spøgelse i en dansk kontekst. Spøgelse kan således anskues som en offentlig hemmelighed (jf. Taussig 1993:85-86, 2006a), der udtrykker en fælles, implicit forståelse af spøgelse som en overskridende figur og et uafsluttet mellemværende. Pointen er at spøgelse, ligesom Jeppe, hænger mellem himmel og jord.

Afsættet for denne artikel er materiale fra et igangværende forskningsprojekt på Dansk Folkemindesamling om overnaturlige oplevelser i Danmark, som i modsætning til andre danske studier består af både nutidigt og arkivarisk materiale (jf. Raahauge 2009; Steffen 2010; Rothstein 2001). Dansk Folkemindesamling har til formål at bevare immateriel kultur i Danmark, og udgangspunktet for projektet har været en opdatering af den store mængde personlige beretninger om forskellige former for overnaturlige oplevelser, der findes i samlingens arkiver. Det nutidige materiale indeholder således oplevelser fra cirka 500 personer, hvoraf nogle optræder under andre navne. De er indsamlet ved hjælp af to onlinefora, modtaget på e-mail, i breve, gennem interviews og kortere deltagerobservation på Christiansø.¹ Til sammenligning er beretningerne i arkivet primært indsamlet i den sidste del af 1800-tallet og første del af 1900-tallet ved hjælp af et stort netværk af indsamlere. Jeg gør især brug af Evald Tang Kristensens materiale, der på trods af at udgøre en tidlig form for etnografi og feltarbejde i Danmark er relativt ukendt. Ligesom for andre folklorister var det for Tang Kristensen nødvendigt at indsamle denne type folkeminder, da de udtrykte en overtroisk forståelse, der ellers ville forsvinde (jf. Feilberg 1914; Koudal 2004). Spøgelse som fortalt og erfaret fænomen er dog ikke forsvundet, og netop afsættet i det historiske materiale gør det muligt at se en kontinuitet i forståelsen af spøgelse i det nutidige materiale.

Overskridelse bliver i denne sammenhæng et vigtigt begreb, og jeg tager udgangspunkt i antropologen Michael Taussigs analyse af forholdet mellem det hellige, tabu og overskridelse. I Taussigs forståelse skaber overskridelse ved sin fremkomst de barrierer, der overskrides, og som ellers har været ubemærkede, og åbner dermed også for en kraft som både er kreativ og farefuld i sin udfordring af status quo (Taussig 2006a). I modsætning til Taussig og andre antropologer, som fokuserer på overnaturlige overskridelser i forhold til konkrete ritualer og eller rituelle eksperter (Bagus 2006; Köpping 1985; Taussig 2006a), vil jeg i denne artikel beskrive, hvordan spøgelse ofte uanmeldt træder ind i „almindelige“ menneskers hverdag i Danmark.

Frem for at beskrive spøgelses kulturhistorie (Espeland 2002; Finucane 1996) vil artiklen – med afsæt i spøgelses etymologiske betydninger som henholdsvis støj, væsen og bedrag – gennemgå, hvordan spøgelse kommer ind i den enkeltes hverdag, opleves, forklares og potentielt forsvinder. Gennem en fortsat vekselvirkning mellem nutidige og historiske, empiriske eksempler vil jeg først

beskrive, hvordan spøgelse overskrider den enkeltes forståelse af sine omgivelser og sætter skel mellem sanser og fornuft. Derefter vil jeg vise, hvordan spøgelse overskrider de normale rammer for tid og rum ved at optræde som resultatet af en uafsluttet død, som samtidig sætter en grænse i forhold til sociale relationer. Selvom det kan problematiseres, om der er tale om det samme spøgelse i fortid, nutid og ordbog, gør denne sammenstilling af varieret materiale det netop muligt at se, at skepsis og refleksion hverken er fraværende eller nødvendigvis udtrykker en mangel på forståelse. I stedet er både skepsis og refleksion centrale i forståelsen af spøgelse som en overskridende figur, der som en offentlig hemmelighed kan belyse, hvad der er på spil i oplevelser af det overnaturlige og i tilbageholdenheden med at dele dem.

I den sidste del af artiklen vil jeg yderligere understrege forståelsen af spøgelse som en overskridende figur ved at vise, hvordan personer med nutidige oplevelser ofte ser den konkrete oplevelse af et spøgelse som et udtryk for „at der er mere mellem himmel og jord“. Frem for at føre til større religiøs overbevisning eller ændring af hverdagen markerer spøgelse snarere grænserne mellem det religiøse og hverdagen. På samme måde som Jeppe hænger spøgelse mellem himmel og jord som et uafsluttet mellemværende, der overskrider grænserne mellem livet og døden. Dette mellemværende skal først og fremmest afsluttes, for at både levende og døde kan komme videre.²

Spøg, spøge og erfaringen af spøgelse

Når overnaturlige fænomener i Danmark gennem de seneste 300 år er blevet behandlet af præster, videnskabsmænd og folklorister, har det ofte været med udgangspunkt i en beklagelse over, at der endnu er nogle, der tror på den slags (Feilberg 1914; Oldenburg 1818; Pontoppidan 1923 [1736]). Hvad enten det er i modstrid med kristendommen eller videnskaben, udtrykker det overnaturlige i dette perspektiv en form for overtro. Det overnaturlige er egentlig blot en misforståelse af naturlige fænomener, som skyldes manglende oplysning og evne til at reflektere kritisk over egne oplevelser. Foreningen Skeptika er et nutidigt eksempel på dette perspektiv. Skeptikas medlemmer, som tæller en række forskere, der har beskæftiget sig med alternative behandlingsformer og mystik, ønsker gennem offentlige medier at „påpege de ofte uendeligt spinkle grundlag bag mange accepterede påstande“, hvor man bør være „oplyst, velfunderet og kritisk“ (Skeptika 2012).

At accepten af eksempelvis en spøgelsesoplevelse står i modsætning til skepsis, og at (over)tro og tvivl dermed udelukker hinanden, underkender dog en grundlæggende dobbelthed, som er på spil. Vendes blikket mod de etymologiske

betydninger af ordet spøgelse, viser et opslag i *Ordbog over det Danske Sprog* (ODS) således, at spøgelse er tæt knyttet til spøg som subjekt og spøge som verbum. I optegnelser fra 1600- og 1700-tallet beskrives „spøge“ således: „støjende, voldsom, urolig adfærd, leg [hos levende] ... ell. om spøgeri af overnaturlige væsener“ (ODS 2012b). Ordet spøge har altså gennem mindst 300 år refereret til en form for støjende adfærd eller noget overnaturligt. Kigger man eksempelvis i Evald Tang Kristensens femte bind af *Danske Sagn* om „Spøgeri og Gjenfærd“ (1980 [1897]), genfindes denne dobbelthed. Spøgelser melder blandt andet deres ankomst som bank på døren, lyden af trin på loftet, følelsen af at blive aet på kinden og som en mørk eller lys skikkelse, der nok har form som et levende væsen, men er anderledes luftig og gennemsigtig. Variationer over disse ankomster ses også i de nutidige historier. Som auditiv støj hvor kaffekopper, knive eller billeder flytter sig rundt eller falder ned, eller klaveret, tv’et, radioen spiller af sig selv. Der er også anden sanselig støj, hvor der uforklarligt dufter af parfume, cigaretter eller kål, eller når man mærker en hånd på skulderen eller et kvælertag. I hvert af disse eksempler kan det ud fra en skeptisk vinkel påpeges, at den enkelte oplevelse kan have en naturlig forklaring, som den enkelte blot er uvidende om. I modsætning til forestillingen om, at det overnaturlige umiddelbart tages for gode varer, uden at der sættes spørgsmålstejn ved oplevelsen, er der dog i det historiske materiale og folkløren talrige eksempler på, at sagerne undersøges. Tang Kristensen gengiver således en historie fra Gudum Sogn, hvor en hvid skikkelse i nærheden af en kirkegård får hårene til at rejse sig på hovedet af en ældre mand. Ængstelsen forsvinder dog, da manden ved nærmere undersøgelse opdager, at skikkelsen blot „var en hvid stud, der var tøjret i vejgrøften“ (Kristensen 1980 [1897]:89). Den samme undersøgelse kan også ses i det nutidige materiale. Som Dorte fortæller:

Min bror døde ved en sejlulykke i 1968, 30 år gammel. Da hans hustru og to børn flytter til hendes hjemegn, flytter jeg ind i deres lejlighed, som er på 1. sal i mine forældres hus. En dag er jeg alene i huset og har vasket hår og står på badeværelset, da det banker tre gange (et langsomt og to hurtige bank) på døren ud til gangen, døren er lukket helt i, og jeg råber kom ind, der sker ingenting, og jeg går ud og åbner, men der er ingen, men en kold vind blæser imod mig. Jeg synes, det var lidt mærkeligt, men tænker ikke nærmere over det. Nogen tid efter sker det igen, nøjagtig det samme, jeg er igen alene i huset, har vådt hår, og det banker på døren, og en kold vind slår mig i møde, da jeg, denne gang lidt tøvende åbner døren. Tredje gang, det hele gentager sig, bliver jeg helt hysterisk farer ud ad døren, med vådt hår og curlere i den ene halvdel af håret, op på min cykel og hjem til min veninde. Min venindes mor beroliger mig og siger, der har været gennemtræk, men der var ingen vinduer eller døre åbne steder, min mor var altid meget omhyggelig med at lukke og låse døre og vinduer, så det er helt udelukket. Men det at min bror omkom i vand, og jeg hver gang havde vådt hår,

har måske en forbindelse, desuden boede jeg nu i hans lejlighed, jeg ved ikke, hvorfor jeg egentlig blev så bange, hvis det var min bror, kunne jeg vel blot have 'talt' med ham. Men det skete aldrig mere, og min mand ryster blot på hovedet, når jeg har fortalt ham om det, men jeg tror, der er mere mellem himmel og jord, idet jeg er 100 procent sikker på, hvad jeg så og mærkede, og at det aldrig har gentaget sig, så er det vel heller ikke mig, der er 'overskruet'??

Dorthe har undersøgt de mulige naturlige forklaringer, hun finder plausible, og antager ikke uden skepsis, at der skal findes en overnaturlig forklaring. En naturlig forklaring er dog ikke kun begrænset til naturfænomener som vind eller dyr. Andre beretter således, at oplevelsen kan skyldes et andet menneskes drilleri.

Vendes blikket igen mod ODS, kan spøg i optegnelser fra 1700-tallet referere til en handling uden alvor der „blot skyldes trang til tidsfordriv, lystighed; specielt om handling, der udføres, ytring, der fremsættes paa skrømt, for at drive løjer med eller narre, drille nogen“ (ODS 2012a). Netop visheden om, at spøgelse blot kunne skyldes et andet menneskes spøg, fik jeg klart eksemplificeret under en kortere felttur til Christiansø. Jeg tog til Christiansø, da jeg så øens afgrænsede geografiske kontekst som en oplagt mulighed for at undersøge, hvordan oplevelsen og forståelsen af spøgelse påvirker og påvirkes af eksisterende sociale relationer. To 12-årige drenge havde allerede i forbindelse med dette projekts nutidige indsamling indsendt en række historier fra nogle af øens i alt cirka 100 beboere samt uforklarlige lydklip, som de selv havde optaget og mente kunne være spøgelse. Mens jeg var på øen, hørte jeg flere personer fortælle, hvordan de selv havde forsøgt at få andre til at tro, at der var spøgelse på spil. Nogle havde på vej hjem fra strikkeklubben hos øens læge gemt sig bag en hæk, tudet uhyggeligt og dermed forskrækket en af de andre fra strikkeklubben. Efterfølgende kunne de fnise, når den forskrækkede fortalte, at hun havde hørt noget mærkeligt på vej hjem og måske mødt et spøgelse. En anden havde, da hun var yngre, adskillige gange trampet på et hustag for at få husets beboere til at tro, at der var spøgelse. Visheden om, at andres oplevelser dermed blot kunne være resultat af en spøg, ændrede dog ikke ved, at de selv havde oplevelser, hvor de mente, der måtte være noget andet på spil. Det samme gjaldt også, da jeg sammen med de to drenge gennemhørte deres optagelser fra et lille tårn på øen. De var meget opmærksomme på, om lydene blot var den enes far, der drillede, den andens kedeldragt, eller om det var vinden, der fik bygningen til at knage.

Overskridelsen og en fælles forståelse

I ovenstående beskrivelser af søgen efter naturlige forklaringer på en konkret oplevelse, begynder der at tegne sig en karakteristik af spøgelse. Michael Taussig

har i en analyse af sammenhængen mellem det hellige, tabuer og overskridelser foreslået, at „barrieren, som en overskridelse krydser, eksisterer ikke som sådan i sig selv, men vækkes til live, idet den bliver overskredet“ (Taussig 2006a:158; min oversættelse). Taussig beskriver videre, at dette potentielt åbner for et helligt og rituelt rum, hvor tabu og overskridelse i en indgående forbindelse rækker ud mod en verden, som er grundlæggende anderledes end den eksisterende (op.cit.158-60). I vesten er der, ifølge Taussig, en gennemgående tendens til at analysere ritualer som forsøg på at genoprette en given social og symbolsk orden. Samtidig mener han dog, at overskridelsen også peger på en mere grundlæggende usikkerhed, der både konstituerer og truer rammerne for den enkeltes tilværelse (Taussig 1993:126).

Overfører vi denne forståelse af overskridelse på Dorthes oplevelse, er spøgelseset en overskridende erfaring, der uventet spiller sanserne ud mod fornuften. Dorthe kommer i tvivl om den normale sammenhæng mellem sanser og fornuft og disses respektive troværdighed i forhold til hendes oplevelse. Når det, som i hendes tilfælde, banker på døren, bør der være nogen eller noget, der banker. Men hvis der ikke står en person, når døren åbnes, eller hvis det ikke kan være vinden, som forårsager bankelydene, rejser spørgsmålet om, hvad der så er på færde. I Dorthes tilfælde, som i mange andres beretninger, medfører den overskridende erfaring også en form for fremmedgørelse fra sig selv. Når man „er 100 procent sikker på“, at man mærkede, så, hørte eller duftede noget, kan den manglende naturlige forklaring måske skyldes, at man selv er „overskruet“. Der skabes dermed en grænse mellem ens normale selv og personen i den overskridende oplevelse. For Dorthe åbner den konkrete overskridende erfaring op for en anden tidlig og rumlig orden. Der skabes en forbindelse mellem banket på døren, det våde hår og hendes afdøde bror, som ophæver Dorthes splittelse mellem fornuft og sanser og hendes fremmedgørelse fra sig selv.

Dorthes og andres oplevelser af forskellige former for støj kan i vid udstrækning ses som eksempler på de forskellige former for forskydninger og uforklarlige oplevelser, som Kirsten Marie Raahauge (2009) har beskrevet i forbindelse med hjemssøgelse i danske hjem. Med referencer til både Shakespeare, Freud og Derrida argumenterer Raahauge således for, at spøgelseset kan ses som en hul og destabiliserende figur, der både er til stede og samtidig uden for tid og rum. I forhold til hjemssøgelse er spøgelseset et udefrakommende og fremmed væsen, der fremhæver sprækker og brud i den ellers stabile hjemlige hygge. Spøgelseset skaber ifølge Raahauge et hjem i undtagelsestilstand. I modsætning til, hvordan det i Island er en del af en fællesskabsorienteret tradition at udveksle spøgelsesoplevelser, foreslår Raahauge, at den begrænsede udveksling af personlige oplevelser i Danmark kan ses som et udtryk for en „mangel på fælles

forståelsesramme, inden for hvilken hjemsøgelser og deslige kan artikuleres, [som] forstærker fornemmelsen af kontroltab og af at bevæge sig hinsides al fornuft. Den hjemsøgte er nødsaget til at lade en kattelem stå åben for tvivl, skønt han/hun hellere så tvivlens mulighed udskiftet med sikker viden“ (Raahauge 2009: 194). Selvom jeg nedenfor vil argumentere for, at materialet, jeg anvender i denne artikel, problematiserer Raahauges antagelse om, at tvivlen og den begrænsede udveksling af oplevelser udtrykker en mangel på en fælles forståelsesramme i Danmark, er jeg dog enig med hende i, at spøgelsesoplevelser kan opleves som en udefrakommende udfordring af hjemmet, som medfører tvivl og fornemmelsen af kontroltab. På linje med Raahauges materiale er der i de nutidige berettede oplevelser således eksempler på, hvordan spøgelsesoplevelser forstås som en tidligere ejer af huset, man bor i, eller ses som én, der har lidt en tragisk død eller begået selvmord på den trappe, hvor det spøger. Forklaringen kan også gå længere tilbage i tiden og have forbindelse med gamle kirkegårde eller offerpladser, hvor de begravede endnu ikke har fået ro.

Som Dorthes eksempel viser, er spøgelsesoplevelser dog ikke nødvendigvis et fremmed væsen. På samme måde som i Dorthes tilfælde er der i det nutidige materiale en lang række eksempler på, at den overskridende oplevelse forklares som en nær slægtning, der går igen. Ifølge de indsamlede oplevelser kan banken på døren således også være ens mor, farfar eller kæreste, der i det øjeblik, de dør et andet sted, markerer deres afsked med et sidste fysisk farvel eller vender tilbage for at give omsorg, opfylde glemte løfter eller advare mod kommende ulykker.

Ser man i indholdsfortegnelsen til Tang Kristensens „Spøgeri og Gjenfærd“, genfindes mange nutidige temaer i form af voldsom død, glemte løfter, omsorg for efterladte og både navngivne og uævnte spøgelsesoplevelser.

Når spøgelsesoplevelser på denne måde i folkloren og nutiden bringes i spil som forklaring på en uforklarlig oplevelse, sker det som et udtryk for et ufuldendt liv, hvor den kropslige død ikke er den endelige afslutning på den afdødes jordiske og fysiske nærvær. Ved at bevæge sig mellem livet og døden overskrider spøgelsesoplevelser således ikke kun normale regler for tid og rum, men også grænserne mellem materialitet og sanselig tilstedeværelse.

Visheden om, at oplevelsen kan være en spøg, et sansebedrag eller have en naturlig forklaring, modvirker dog ikke den overskridende og muligt overnaturlige karakter af ens egen oplevelse, hvis disse andre forklaringer ikke virker plausible. I forhold til dette kan der selvfølgelig stadig være tale om en mangelfuld viden eller kritisk undersøgelse. Vender man blikket tilbage til det første opslag i ODS, er det, både i folkloren og i nutiden, netop spøgelsesoplevelser som „støjende, voldsom, urolig adfærd“ i form af sanselig erfaring, der overskrider forståelsesrammerne i en hverdagssituation, som bringer spøgelsesoplevelser i spil som „overnaturlige væsner“.

Indholdsliste.

A. Forskjelligt spøgteri og gjenfærds nedmaning.

	Side.
1. Al slags skidteri	3
2. Flere slags husdyr, heste, køer o. s. v.	9
3. Hunde	13
4. Katte m. m.	19
5. Får	23
6. Gjæs og høns	24
7. Lange spøgelse, man har set	28
8. Hvide skikkelser	31
9. Sorte skikkelser	33
10. I følge med sære mænd og kvinder	37
11. Hovedløse	43
12. Ridende hovedløse. Hovedløse heste	47
13. Ridende gjenfærd	52
14. Huller i vægge og vinduer	56
15. Gjenfærd kjørende op for døren	57
16. Kjørende gjenfærd på veje og marker	62
17. Sære vogne	67
18. Vildfarende	69
19. Hængtes gjenfærd. Mandfolk	72
20. Hængtes gjenfærd. Kvinder	82
21. Druknedes gjenfærd	90
22. Skibbrudnes gjenfærd	96
23. Begåede mord på forskjellige	102
24. Dræbte tjenestefolk	109
25. Ihjelslagne kræmmere	111
26. Andre forbrydelser	117
27. Opgravede benrade og lig	120
28. Dødningshoveder m. m.	122
29. Herredsfogder, forvaltere m. m.	129
30. Gamle tingsteder og henrettelsespladser	139
31. Gammel færdsel	142
32. Skrivers i kamre	148
33. Unævnte herremænd spøger og nedmanes	152

34. Unævnte fruer spøger	159
35. Navngivne præster spøger	162
36. Unævnte præster spøger	166
37. Nedmanede præster	176
38. Nedmanede spøgelse	181
39. Kapløb	190
40. Vidner til stede	192
41. Kjørsel med tre hjul	194
42. Gjenfærdet får magten	200
43. Degnene til hjælp	207
44. Ægne går i ljen	212
45. Steder, hvor der er nedmanet	214
45. »Ryk, så skal jeg trykke«	217
47. Præster på kirkegårde. Spøgeri i kirker	219
48. Ligs jordfæstelse	222
49. Spørgsmål til døde	226
50. I kirker	230
51. De røde øjne	233
52. Sidde i kredsen	236
53. Spøgeri på og ved kirkegårde	241
54. Spøgeri på gamle kirkepladser	246
55. Opgravede lig. Tilgivelse	248
56. Spot med døde	257
57. Råd for gjengangere	260
58. Glemte løfter. Sager, der skal rettes	266
59. Glemte penge fra gammel tid	275
60. Glemte penge. Ejeren spøger	284
61. Børn spøger efter penge	289

B. Kvindelige gjenfærd.

1. Kjællinger	292
2. Gjerrige kvinder m. m.	297
3. Kvindeskikkelser	303
4. Gamle damer spøger	311
5. Moderen kommer hjem til børnene	315
6. Kone kommer hjem til mand, søster til broder, moder til søn o. s. v.	321
7. Uforløste kvinder	327
8. Børn født i dølgsmål og dræbt. Jomfruer gående i kamre eller gårde	334
9. Nedgravede børn	341
10. Det dræbte barn. Moderen med kniven og vaskende den eller tøjet m. m.	353
11. Brændte og druknede børn	359
12. Barnegråd	366
13. Spøgende jomfruer	370
14. Hvide jomfruer	375

39*

Første del af indholdsfortegnelsen til femte bind i Evald Tang Kristensens udgivelse af „Danske Sagn, som de har lydt i folkemunde, udelukkende efter utrykte kilder. Samlede og til dels optegnede af Evald Tang Kristensen“ først udgivet i 1897. Som det fremgår, er der i dette bind 5, som har undertitlen „Spøgteri og Gjenfærd“, eksempler på, at både hængte, druknede og dræbte går igen. Der kan dog også være tale om både navngivne eller unævnte personer, såsom herremænd, fruer og præster, eller temaer såsom tilgivelse, uafklarede spørgsmål, glemte løfter eller omsorg mellem moder og børn.

I forhold til Raahauges antagelse om, at der i Danmark mangler en „fælles forståelsesramme, inden for hvilken hjem søgelser og deslige kan artikuleres“, tegner der sig i stedet et billedet af, at der i Danmark måske eksisterer en gennemgående historisk forståelse af spøgelse som en overskridende figur. I denne forståelse er den historiske kritik af spøgelse som en overskridende figur. I denne forståelse er den historiske kritik af spøgelse som en overskridende figur. I denne forståelse er den historiske kritik af spøgelse som en overskridende figur.

For at belyse, hvordan eksistensen af denne fælles forståelse af spøgelse kan forklare, hvorfor disse oplevelser kan være svære at dele, er det nødvendigt at stille yderligere skarpt på, at forståelsen af spøgelse i en dansk kontekst også sætter en grænse mellem en selv og andre. I næste afsnit vil jeg derfor beskrive,

hvordan spøgelse kan ses som en offentlig hemmelighed. Selvom spøgelse ved at overskride tid og rum kan normalisere modsætningen mellem sanser og fornuft og kan genoprette den enkeltes fortrolighed med sig selv i forhold til den konkrete oplevelse, peger det dog også, som en overskridelse i Taussigs forståelse, på en mere grundlæggende usikkerhed. Spøgelse kan både være fællesskabsopbyggende og nedbrydende, det både konstituerer og truer den enkeltes tilværelse og sociale relationer.

Social overskridelse, uforudsigelighed og den offentlige hemmelighed

Det er et gennemgående træk i de indsamlede historier, at accepten af spøgelses virkelighed er afhængig af, om det kan bekræftes af andre end en selv. Ligeledes er der stor bekymring for, hvad det vil betyde for ens egen sociale identitet og hverdag, hvis man deler sin historie. I et anonymt indlæg skriver en yngre person om to meget skræmmende oplevelser af mandlige skikkelser, som forældrene afviste:

Jeg har i mange år følt mig meget alene med mine oplevelser og prøvet at finde en naturlig forklaring, men jeg synes ikke rigtig, jeg bare kan bortforklare det med søvnparalyser eller lignende. Heldigvis mødte jeg tilfældigvis en fyr på min nuværende uddannelse, der også har kontakt, og som har et familiemedlem, som er 'medie'. Det var ubeskriveligt rart at få talt ud om det og få anerkendt de oplevelser, som har været meget virkelige for mig, men som aldrig er blevet anerkendt af andre.

At dele sin historie giver her mulighed for, at spøgelse får større gyldighed, da det kan blive bekræftet og anerkendt af en anden, hvis pågældende uafhængigt af en selv har haft en tilsvarende oplevelse. Netop spørgsmålet om uafhængighed er væsentligt i denne sammenhæng og peger på en integration af det skeptiske perspektiv. Mange beskriver således, at spøgelse for at være virkeligt og ikke blot indbildning eller sansebedrag også skal have en social realitet, som eksisterer separat fra den, der erfarer. I ovenstående tilfælde kom dette til udtryk ved to personer, der havde haft lignende oplevelser i forskellige kontekster, men der kan også være tale om oplevelser af den samme hændelse. Nogle beretter således, hvordan de efter at have været alene med deres oplevelse finder ud af, at deres ægtefælle eller lille barn også har set en skikkelse på det sted, hvor de selv har set noget mærkeligt. Man kan også lægge mærke til, at hunde, katte eller andre dyr ligesom en selv reagerer på en tilstedeværelse et sted, hvor der ikke umiddelbart er noget at se. Fælles for de to forskellige sammenhænge er dog, at tvivlen på karakteren af ens egen oplevelse kan mindskes, hvis man ikke har været alene om den, enten i det konkrete tilfælde eller som type af erfaring.

I forhold til delingen af historier har Michael Jackson i sin analyse af forholdet mellem intersubjektivitet, vold og overskridelse argumenteret for, at historiefortælling befinder sig i en politisk grænseflade mellem offentlige og private rum. At fortælle en historie overskrider dermed grænserne mellem selv og anden og kan ses som en måde at deltage i en verden, som midlertidigt er ude af ens hænder, som gør det muligt at genvinde noget af styringen og kontrollen i forhold til konkrete hændelser og livsomstændigheder. Fordi historiefortællingen indtræder i et offentligt og politisk rum, åbner den også for andres kritik og gør fortælleren mere sårbar (Jackson 2002:15-16).

Som et eksempel på dette beskriver en anden anonym, hvordan hun på vej forbi sin fars lejlighed kan se, at der sidder en ved bordet sammen med ham. Da hun spørger sin far, hvem det er, „nægtede han, at der havde været nogen. Jeg blev mærkelig til mode, for det var der, og der er ingen tvivl om, at jeg så en person, og jeg ville aldrig gå hjem og sige noget til min mand om det, for han tror under ingen omstændigheder på sådan noget. Tak for, at jeg kan fortælle dette til nogen uden at blive til grin“.

Selvom der ikke kommer noget svar på, hvad der var på spil i hendes oplevelse, bliver hun en aktiv deltager i sin oplevelse, ved at hun kan fortælle historien, uden at den bliver affejet. Den sociale isolation bliver dermed brudt, om end i et anonymt forum. I forhold til Raahauges pointe om mangel på en fælles forståelse er det nærliggende at se onlineforummet som netop fremkomsten af en fælles forståelsesramme, der stilles til rådighed af forskningsprojektet, hvor historier kan deles og ved at blive bekræftet kan få tvivlen til at forsvinde. Samtidig er der dog mere på spil, end at tilbageholdenheden ved at dele blot skyldes en mangel på fælles forståelse. Begge anonyme fortællere har således holdt deres historie for sig selv, enten fordi de har oplevet, at deres oplevelse er blevet afvist, eller fordi de forventer, at den vil blive afvist. Såvel den oplevede afvisning som forventningen om at blive til grin peger på eksistensen af en kritisk forståelse i samfundet af, hvad et spøgelse (ikke) er, og hvorfor det kan være problematisk at dele.

I lighed med Jacksons forståelse af, at historiefortælling foregår i et politisk rum, hvor grænserne mellem det private og offentlige overskrides, har Michael Taussig foreslået, at spændingen mellem deling og hemmeligholdelse også er central i sammenhængen mellem overskridelse og tabu. Mere specifikt argumenterer Taussig for, at der er tale om „en offentlig hemmelighed“, som nok er generelt kendt, men som ikke kan artikuleres generelt. En offentlig hemmelighed er en strategisk uvidenhed, der handler om „at vide, hvad man ikke skal vide, selvom man faktisk ‘ved’ en hel del“ (Taussig 2006a:158-62, 2006b:151; min oversættelse). Strategisk uvidenhed er derfor en form for viden om de mulige sanktioner og straf, det kan medføre, hvis man vedkender sig at have overskredet

et tabu. Som eksempel på dette citerer Taussig E.E. Evans-Pritchards klassiske studie af magisk praksis blandt azande, hvor han noterer, at „skepsis faktisk er inkluderet i mønstret om troen på heksedoktorer. Tro og skepsis er begge traditionelle“ (Taussig 2006b:166; min oversættelse).

I forhold til oplevelser af spøgelses i Danmark kommer denne sammenfletning af tro og skepsis som dele af en offentlig hemmelighed ikke blot til udtryk i forståelsen af og måden, hvorpå man undersøger spøgelse som en overskridende figur. Som mange af de nutidige oplevere skriver, skyldes deres ønske om at dele deres historie under anonymitet en bekymring for, hvad det vil få af konsekvenser for deres dagligdag, da de netop forventer, at andre vil forholde sig kritisk. En del af bekymringen er, om man ved at have været i kontakt med et spøgelse selv har pådraget sig nogle af dets overskridende og usikre kvaliteter. Som i Dorthes eksempel kan dette være en bekymring for, om man kan stole på sig selv og sine egne sanser eller er blevet „overskruet“. Det kan også være bekymringen for, om man bliver „usikker“ i andres øjne.

Meretes refleksioner over tre oplevelser sætter denne problematik på spidsen. Merete beskriver således i en mail, at hun kort efter sin oldemors død, hvis hun boede i, ligger alene i sin seng. Pludselig mærker hun bank i madrassen. Måske var det bare en drøm, men Merete var alligevel bange for, om det var hendes oldemor, der udtrykte sin utilfredshed med ændringerne, som Merete og hendes mand havde foretaget i huset. Derudover havde hun af flere omgange oplevet duften af sin bedstemors parfume, når hun gik ind i bedstemorens gamle soveværelse. Det gjorde hende dog ikke bange, men vakte gode minder. I forhold til dette skriver Merete:

Lever et helt almindelig liv med mand og tre børn, arbejde, venner og familie. Så jeg er som alle andre. Men disse oplevelser gør da, at jeg indimellem tænker på, at der er ting, vi endnu ikke har fundet forklaringerne på. Jeg vil gerne, at disse beretninger gemmes for eftertiden, men har dog ikke umiddelbart lyst til at skulle stå frem med det, da mange vil vende øjne og tro, man har kuk i kasketten. Det ville jeg nok også selv, hvis ikke lige det var, fordi jeg selv har oplevet det.

Merete ønsker, at hendes oplevelser gemmes for eftertiden, da der måske er en sandhed i dem, men hun ønsker ikke at stå frem, da mange vil tro, at hun har „kuk i kasketten“. I et uddybende interview udtrykker Merete sin bekymring for, hvordan det vil påvirke hendes arbejde som dagplejemor. Vil forældrene til de børn, hun passer, finde en anden dagplejemor, hvis det bliver offentligt kendt, at hun tror, der måske har været spøgelses i huset, hvor børnene passes? Som Merete kan man på trods af at være afklaret omkring en overskridende oplevelse og ikke føler, at den har nogen konkret betydning for ens hverdag, stadig ikke

ønske at stå frem på grund af frygt for, hvordan det vil påvirke ens dagligdag og relationen til andre. Samtidig er mange som Merete også klar over, at de nok også selv ville tro, at andre havde „kuk i kasketten“.

Der er dermed ikke tale om, at Merete mangler viden eller ikke har nogen forståelsesramme at placere sin oplevelse i. Spøgelset som forståelse er lige ved hånden. Hvad der er på spil, kan i stedet ses som en form for, hvad J.G. Frazer har beskrevet som sympatisk magi hos traditionelle folk. Gennem imitation eller kontakt muliggør denne magi en overførsel af egenskaber mellem to ellers uafhængige entiteter (Frazer 1994 [1922], jf. Taussig 1993). Merete overfører både spøgelses karakteristika på sig selv og antager samtidig, at andre vil dele hendes egen skepsis over spøgelses overskridelse af skellet mellem sanser og fornuft, tid og rum, liv og død. Meretes og andres bekymring for at dele deres oplevelser kan her ses som en form for strategisk uvidenhed, der udspringer af en fælles forståelse af spøgelse som en figur, der truer den enkeltes væren i verden og sociale eksistens. Hvor der i Island, som Raahauge beskriver, er en forståelse af, at delingen af personlige spøgelseshistorier er fællesskabsopbyggende, forstås denne deling i en dansk sammenhæng i lige så høj og ofte højere grad som potentielt nedbrydende for en selv og det sociale fællesskab.

På Christiansø blev dette tydeliggjort, da spøgelseshistorier på mange måder udveksles i samme omfang som i Island. Stort set alle, jeg mødte, kunne fortælle om andre beboere på øen, som havde oplevet et spøgelse. Ofte havde de også selv haft en oplevelse. Selvom flere beskrev, hvordan tvivlen på den overnaturlige karakter af deres egen oplevelse blev mindsket, når oplevelsen blev delt og bekræftet af andre, førte det ikke til en automatisk accept af andres oplevelser og spøgelses almengyldige eksistens. Skepsis blev bibeholdt i forhold til andres oplevelser. Ligesom Merete skulle man helst selv have oplevet det for at tro på det specifikke spøgelse. Dette kom også til udtryk i forhold til de to 12-årige drenge. Et par måneder inden jeg besøgte dem, havde de sammen med nogle andre undersøgt, om der var noget overnaturligt på et værelse. De trak en jumbobog frem på en hylde og sagde „hvis der er nogen, skal I give et tegn“. Til alles store forskrækkelse faldt bogen derefter ned på jorden med et ordentligt brag. De troede alle, at det var et spøgelse, og ingen af dem turde efterfølgende sove alene. På trods af den hyppige fortælling af spøgelseshistorier på øen blev de dog ikke mødt med accept af andre. De fleste mente derimod, at det bare var noget de bildte sig ind, og især de to drenge blev set som forstyrrende og ødelæggende for især de andre børns dagligdag, og man forsøgte at lægge låg på deres interesse og oplevelser.

At det kan være farefuldt og medføre social usikkerhed at dele denne type af oplevelser, synes således at være en gennemgående historisk erfaring, som

eksempelvis udtrykkes i hekseforfølgelser (Krogh 2000), eller som det fortælles om en søn, der begravede sin mor forkert i 1885: „Efter begravelsen kom hun hjem og gjorde Helvede så hed for Familien ... [og] medførte både Udgifter og Folkesak (og dette sidste er for Landboeren næsten det værste).“ 12-14 dage senere blev hun genbegravet (DFS 1906/023, top. 90).

Som man kan læse i den indledende historie om Jeppe, der går igen på grund af selvmord ved hængning, kræver det mod at konfrontere spøgelse. På samme måde kræver det mod at konfrontere andre med sin egen oplevelse, da konsekvenserne ved dette er usikre. På den ene side kan dette skyldes en mangel på fælles forståelse af spøgelse som en sikker, ufarlig og fællesskabsopbyggende figur, men det er dog ikke ensbetydende med et totalt fravær af en fælles forståelse. Som jeg har forsøgt at beskrive, er usikkerhed og den manglende deling af historier således ikke så meget udtryk for fraværet af en fælles forståelse af spøgelse, men er snarere en central del af en gennemgående historisk forståelse af spøgelse som en overskridende og truende figur. Spøgelse kan nok hjælpe med at stabilisere usikkerheden mellem sanser og fornuft, men forstås som en grundlæggende usikker figur. I næste afsnit vil jeg yderligere understøtte denne forståelse ved at se på, hvordan spøgelse hænger „mellem himmel og jord“.

Spøgelse - et mellemværende mellem himmel og jord, livet og døden

Selvom spøgelsehistorier kan ses som et forsøg på at gøre en konkret personlig overskridende oplevelse meningsfuld og gøre den til en del af en sammenhængende historie, er det nødvendigt at adskille dette fra spørgsmålet om spøgelses mere generelle betydning. Som Taussig pointerer, er en offentlig hemmelighed netop karakteriseret ved, at den er svær at udtrykke generelt.

Rane Willerslev har i forhold til en lignende problematik beskrevet, hvordan nutidige yukaghir i Sibirien tilsyneladende har en sparsom, usammenhængende og fragmenteret viden om ånde verdenen. Andre forskere har ifølge Willerslev set dette som et resultat af, at yukaghir nu primært taler russisk. Tabet af sprog har ført til et tab af en tidligere generel kosmologi. Frem for at udtrykke et tab af forståelse forslår Willerslev dog, at yukaghirs viden om ånder både i nutiden og historisk primært begrænser sig til egne erfaringer. Deres viden er derfor som udgangspunkt mangelfuld i forhold til en sammenhængende forestilling om ånde verdenen, som ifølge Willerslev primært er skabt af forskerne og ikke de lokale. For yukaghir er ånderne hele tiden lige ved hånden, men træder kun frem i specifikke situationer (Willerslev 2004). Andetsteds har Willerslev sammen med Morten Axel Pedersen fremhævet en lignende pointe i forhold til E.B. Tylors

klassiske og meget brede definition af den animistiske sjæl, som dækkende alt fra skygebillede til de højeste forfædreånder. Frem for at være ubrugelig på grund af sin usammenhæng argumenterer Willerslev og Pedersen for, at definitionen snarere er en ret præcis beskrivelse af, hvordan sjælen erfares i henholdsvis Sibirien og Mongoliet (Pedersen & Willerslev 2012).

Vendes blikket tilbage mod Danmark, bliver Jeppe i den indledende historie spurgt om, „hvor dølen han nu er henne“, siden han hvileløst går igen efter at have hængt sig selv. Jeppe svarer, at han ikke er i himlen, ej heller på jorden, men imellem begge. Netop denne forståelse af spøgelse som et væsen, der befinder sig mellem himmel og jord, går igen i de nutidige historier. Når spørgsmålet handler om, hvilken betydning oplevelsen har haft for den enkelte eller for vedkommendes forståelse, er svaret ofte, at de nu „tror på, at der er mere mellem himmel og jord“. På den ene side kan dette fremstå som et vagt begreb, der udtrykker et tab af tidligere viden. Ved at overføre Willerslevs og Pedersens pointer kan det også ses som et udtryk for, at denne viden er afhængig af personlig erfaring. At man godt kan føle sig sikker på sin egen oplevelse og samtidig være usikker på den generelle betydning af spøgelse og andres oplevelser, skyldes dermed ikke nødvendigvis et tab af tidligere viden. Såvel nu som tidligere fortæller oplevelsen af en nær slægtnings spøgelse således sjældent noget i sig selv om, hvilket liv der skulle være efter døden, eller hvad dette betyder for ens egen fremtidige tilværelse.

I en dansk kontekst er der som beskrevet en udbredt forståelse af, at spøgelse går igen på grund af et uafsluttet liv og ufuldstændig død. Der er noget, der mangler at blive afsluttet, for at enten spøgelse eller de levende kan få fred. Netop sammenhængen mellem forestillingen om „den uafsluttede død“ og at være „mellem himmel og jord“ kan allerede findes i Det Gamle Testamente. I forhold til henrettelse ved hængning påbydes det at begrave den døde hurtigt, da det at være „hængende mellem himmel og jord“ er en forbandelse mod Gud (DDB 1993:5 Mos 21,22-23, 2 Sam 18,9). I Det Nye Testamente er det Jesus, der som forbandet hænger på korset, bliver pillet ned og begravet, for at menneskeheden kan komme videre. Selv da Jesus kom tilbage efter opstandelsen, blev disciplene „skrækslagne og sagde: ‘Det er et spøgelse’, og de skreg af frygt“ (op.cit.Matt 14, 26-27). Disciplen Thomas måtte stikke hænderne ind i den opstandne Jesus’ sår for at tro på, at det var ham. Selvom det at hænge på korset eller at hænge død fra et træ måske peger i en anden retning end spøgelse, er det, der binder dem sammen, netop nødvendigheden i, at det uafsluttede mellemværende ordnes.

Vibeke Steffen (2010) har i sit arbejde med spiritisme og clairvoyante medier i Danmark beskrevet, hvordan nogle lever i sameksistens med et spøgelse eller selv aktivt opsøger de afdøde og den anden verden, der åbnes op til. Selvom dette også gælder for enkelte i det nutidige materiale, optræder spøgelse for de fleste

kun i et enkelt flygtigt og overraskende øjeblik, før det forsvinder. Spøgelset er, på samme måde som ånderne for yukaghir, tilgængelig som forklarende figur. For de fleste er det dog kun i forhold til ganske få overskridende oplevelser, at en overnaturlig forklaring overvejes. Som et mellemværende er det en midlertidig forvirring i den enkeltes væren i verden, som blotlægges, når spøgelset bryder ind. Netop midlertidigheden er særlig væsentlig, da den kan forklare, hvorfor spøgelset ofte kun giver mening til den konkrete erfaring. Selv hvis spøgelset optræder gentagne gange, er det oftest generende frem for behageligt. Spøgelset skal helst forsvinde og livet afsluttes.

Med anerkendelsen af, at der er „mere mellem himmel og jord“, er den primære løsning både i Biblen, dansk folkløse og nye historier at genoprette adskillelsen mellem himlen og jorden. Dermed adskilles igen hverdagen og overnaturen og livet og døden. I folkloren kan spøgelset nedmanes ved at stikke en pæl igennem den døde eller også ved at grave liget op og begrave det korrekt. Dette ses også i det nyere materiale, hvor man, som Raahauge (2009) også har påpeget, kan proklamere ejendomsretten over sig selv eller sit hjem ved at tale direkte til spøgelset: „Gå væk og gå tilbage, hvor du kom fra, nu er det mig, der bor og bestemmer her.“ Som jeg har beskrevet mere dybdegående andetsteds (Rømer 2013), kan denne adressering af spøgelset ses som en form for dialog, der anerkender spøgelses eksistens og muliggør en art genbegravelse. Ved at tale ud i luften (hvilket ofte gøres alene af frygt for andres reaktion) overskrider den levende ligesom spøgelset grænserne mellem dette og det hinsides. Accepten ligger således i, at spøgelset bliver mødt på sine egne præmisser. I Tang Kristensens optegnelser kan præsten eller det enkelte vidne også tale til spøgelset. Der er også et eksempel, hvor en staldkarl imiterer spøgelses blege udseende ved hjælp af et lagen. Spøgelset tror, at det taler med et andet spøgelse, og går derfor med hen på kirkegården, hvorved det forsvinder (Kristensen 1980:278). Overskridelsen bliver overskredet af sig selv – og spøgelset kan også få afsluttet sit liv.

Samme anerkendelse gør sig gældende, når spøgelset i et enkelt øjeblik vender tilbage for at sige farvel, og sammenfaldet mellem dødsfald og en overskridende oplevelse muliggør anerkendelsen af, at livet virkelig er slut. Selvom man derved synes at være tilbage ved den normale orden, hvor sanser, fornuft, hverdag, overnaturlig, liv og død atter er adskilt, er det dog stadig en åben slutning. Overskridelsen peger på noget mere i tilværelsen. Frem for at være tomt flyder spøgelset over af indhold. I modsætning til Jesus, der (måske som spøgelse) vender tilbage som en religiøs forkynder for at inkludere troen i hverdagen, fortæller den overskridende oplevelse, spøgelset og „mere mellem himmel og jord“ en mere uklar historie. For den uerfarne fører det sjældent til en større religiøs undersøgelse. På trods af oplevelsens håndgribelighed og erkendelsen af,

at der er noget mere, beskriver mange, at den ikke har nogen større indflydelse på deres hverdag, og hvordan de fortsætter med at leve. Selv i undersøgelsen af et spøgelses virkelighed er fokus primært på en afklaring af, om oplevelsen var virkelig eller blot et bedrag, og ikke på, hvilke konsekvenser det burde have for ens hverdag og måden, man lever på. Dette er snarere et spørgsmål for eksperter – præster såvel som clairvoyante.

Genkaldes Taussigs forståelse af overskridelsen som noget, der vækker ellers ubemærkede grænser til live, fremhæver spøgelset i kraft af sin overskridelse netop grænserne mellem det himmelske og jordiske liv. Frem for at mediere mellem religion og hverdag og give lyst til at forfølge denne åbning til en anden verden, er spøgelset snarere en abnormitet og udtrykker en forståelse af en fejlslagen overskridelse af overgangen fra livet til døden, som skal afsluttes. Spøgelset er i denne forstand et mellemværende, der hverken synes at give generel mening til livet på jorden eller i himlen. Netop denne form for åbenhed, som spøgelset besidder, er indfanget i den enkeltes bevægelse mod en erkendelse af, „at der er mere mellem himmel og jord“. Frem for at skulle ses som et tab af en tidligere generel og sammenhængende forståelse af spøgelset indfanger „mere mellem himmel og jord“ både den overskridende oplevelses åbning af mulige relationer og sammenhænge, den enkeltes usikkerhed i forhold til spøgelsets generelle betydning og tilbageholdenheden ved at dele sine oplevelser. Derved er „mere mellem himmel og jord“ en ret præcis beskrivelse af, hvad der er på spil i forhold til overskridende oplevelser, hvor spøgelset træder frem.

Den åbne slutning

Jeg har forsøgt at beskrive, hvordan „det danske spøgelse“ både som ord, erfaring og forklaring kan ses som en overskridelse, der ligesom Jeppe, som nævnt i indledningen, vibrerer mellem livet og døden, mellem sanser og fornuft, mellem en selv og andre. Spøgelset larmer, slører og spejler, selvom det ikke burde være muligt. I kraft af sin overflod er spøgelset således en åbning af det eksisterende, som peger på noget mere – noget mere mellem himmel og jord. Spøgelset åbner dermed for andre tidslige, rumlige og menneskelige relationer og dermed også for en anden forståelse af, hvad der er virkeligt. Erkendelsen af, at der er „mere mellem himmel og jord“, peger på, at der er flere relationer mellem en selv og andre og i ens omverden, end man umiddelbart er klar over. Spøgelset kan således få en konkret personlig forklaring, men fører sjældent til større religiøs viden og mening. For den uerfarne person er det først og fremmest et mellemværende, der skal afsluttes.

At nogle mennesker er i tvivl om disse fænomeners eksistens og er varsomme med at dele dem, er således ikke nødvendigvis et udtryk for, at en fælles forståelse er gået tabt eller mangler. Spøgelset er snarere en offentlig hemmelighed om en overskridende og usikker figur, der som en uafsluttet død udfordrer hverdagen gennem specifikke oplevelser i særlige situationer. På grund af dette har spøgelset derfor for de fleste kun relevans i forhold til den konkrete personlige oplevelse og begrænset eller ingen betydning i forhold til deres generelle tilværelse. Måske netop i kraft af at være overskridende fastholder erfaringen af spøgelset samtidig grænsen mellem det overnaturlige og det naturlige og lader det større spørgsmål om livet og døden forblive åbent.

Noter

1. Dataindsamlingen til projektet er foregået fra januar 2012 og er stadig i gang, dog for nedsat kraft. De historier og citater, som anvendes i artiklen, er alle fra perioden mellem januar 2012 og januar 2013. De oprettede onlinefora var kun aktive indtil juli 2012.
2. Tak til Marianne Holm Pedersen, Vibeke Steffen, Kirstine Munk og Anne Mia Steno for værdifulde kommentarer til et tidligere udkast til artiklen.

Søgeord: spøgelser, overskridelser, tvivl, offentlig hemmelighed, mellemværende

Litteratur

- Bagus, Mary Ida
2006 Transcending Transgression with Transgression: Inheriting Forsaken Souls in Bali. In: U. Rao & J. Hutnyk (eds): Celebrating Transgression: Method and Politics in Anthropological Studies of Culture: A Book in Honour of Klaus Peter Köpping. Pp. 93-113. Oxford: Berghahn Books.
- DDB, Det Danske Bibelselskab
1993 Bibelen: Den Hellige Skrifs kanoniske bøger. 6. oplag. København: Det Danske Bibelselskab.
- DFS, Dansk Folkemindesamling
1906/023, top. 90 1908. Tro på gengangere. Efter A. Mortensen. Jægerspris.
- Espeland, Velle
2002 Spøkelse!: Hvileløse gjengangere i tradisjon og historie. Oslo: Humanist Forlag.
- Feilberg, Henning Frederik
1914 Sjæletro. København: Det Schönbergske Forlag.
- Finucane, Ronald C.
1996 Ghosts: Appearances of the Dead & Cultural Transformation. New York: Prometheus Books.

- Frazer, James George
1994 [1922] Sympathetic Magic. In: J.G. Frazer: The Golden Bough. Pp. 11-48. London: The Bath Press.
- Funch, Anne
2011 Danskeerne omfavner Østens spiritualitet. Berlingske. Hentet 10.09.2012 fra <http://www.b.dk/nationalt/danskerne-omfavner-oestens-spiritualitet>.
- Jackson, Michael
2002 Preface. In: M. Jackson: The Politics of Storytelling: Violence, Transgression, and Intersubjectivity. Pp. 11-36. København: Museum Tusulanum Press.
- Köpping, Klaus-Peter
1985 Absurdity and Hidden Truth: Cunning Intelligence and Grotesque Body Images as Manifestations of the Trickster. *History of Religions* 24(3):191-214.
- Koudal, Jens Henrik
2004 Folkeminder og dagliglivets kultur: indføring i Dansk Folkemindesamlings arkiv. København: CA Reitzel.
- Kristensen, Evald Tang
1980 [1897] Danske sagn, som de har lydt i folkemunde, udelukkende efter utrykte kilder samlede og tildels optegnede af Evald Tang Kristensen. Femte afdeling: Spøgeri og Gjenfærd. 2. udg. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Krogh, Tyge
2000 Oplysningstiden og det magiske. I: T. Krogh: Oplysningstiden og det magiske: henrettelser og korporlige straffe i 1700-tallets første halvdel. Side 353-70. Viborg: Samleren.
- ODS, Ordbog over det danske sprog
2012a Spøge. Søgning 22.07.2012 <http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=spøg>.
2012b Spøge. Søgning 07.12.2012 <http://ordnet.dk/ods/ordbog?select=spøge,2&query=spøge>.
- Oldenburg, Frederik
1818 Om Gjenfærd eller Gjengangere, filosofisk-historisk betragtet, et Bidrag til Menneskekundskab i Almindelighed, og til Oplysningens og Overtroens Historie i Norden i Særdeleshed. København: Forlagt af Frederik Brummer.
- Pedersen, Morten Axel & Rane Willerslev
2012 "The Soul of the Soul is the Body": Rethinking the Concept of Soul through North Asian Ethnography. *Common Knowledge* 18(3):464-86.
- Politiken
2011 Hver femte dansker tror på spøgelser. Hentet 11.02.2012 fra <http://politiken.dk/tjek/sundhedogmotion/livsstil/ECE1193225/hver-femte-dansker-tror-paa-spøgelser/>.
- Pontoppidan, Erik Orlík Jørgen
1923 [1736] Fejekost til at udfeje den gamle Surdejg eller de i de danske Lande tiloversblevne og her for Dagen bragte Levninger af saavel Hedenskab som Papisme. København: Det Schönbergske Forlag.
- Raahauge, Kirsten Marie
2009 Hjem søgelser. Når det uvirkelige bliver virkeligt. *Tidsskriftet Antropologi* 59:181-200.

- Rømer, Lars
2013 Ghosts, Broken Narratives and the Art of Dying. *Bulletin for Religious Studies* 42 (4):15-22.
- Skeptica
2012 Skeptica. Hentet 07.12.2012 fra http://skeptica.dk/artikler/?page_id=6.
- Steffen, Vibeke
2010 Til konsultation hos ånderne. Om klarsyn, energier og magi i Danmark. *Tidsskriftet Antropologi* 61:59-78.
- Taussig, Michael.
1993 *Mimesis and Alterity: A Particular History of the Senses*. Taylor & Francis Group.
2006a Transgression. In: M. Taussig: *Walter Benjamin's Grave*. Pp. 157-87. Chicago: University of Chicago Press.
2006b Viscerality, Faith, and Skepticism: Another Theory of Magic. In: M. Taussig: *Walter Benjamin's Grave*. Pp. 134-69. Chicago: University of Chicago Press.
- Willerslev, Rane
2004 Spirits as "Ready to Hand": A Phenomenological Analysis of Yukaghir Spiritual Knowledge and Dreaming. *Anthropological Theory* 4(4):395-418.

